

Raport ewaluacyjny projektu:

Social Slow Food:

Produkt Regionalny Szansą

na Trwałą Aktywizację Społeczną i Zawodową

Upośledzonych i Wykluczonych

Sylwia Szparkowska, Fundacja Polityki Rozwojowej

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

1. Dane projektu

Wdrażający: Towarzystwo Rozwoju Gminy Płużnica

Koordynator: Mirosława Tomasik, prezes

Grantodawca: MSZ RP w ramach programu Polska Pomoc Rozwojowa 2014

Zakładana całkowita wartość projektu: 280 826

Ostateczna całkowita wartość projektu: 288 003,73

Przyznana dotacja: 249 816,00

Koszty programowe: 246 484,43

Koszty administracyjne: 41 519,30

2. Metodologia

Niniejszy raport ewaluacyjny jest przygotowywany na dzień 31 grudnia 2014 po zakończeniu wszystkich działań przewidzianych w projekcie i w terminie pozwalającym ocenić zarówno realizację celów, jak osiągnięcie rezultatów projektu. Przygotowując ewaluację autor oparł się na następujących metodach: - ocena i analiza ankiet ewaluacyjnych, anonimowych wypełnionych przez uczestników warsztatów i szkoleń / beneficjentów ostatecznych projektu – szczegółowa analiza wyników ankiet stanowi załącznik do niniejszego raportu;

Rozmowach z kadrą projektu: prezesem TRGP i koordynatorem projektu Mirosławą Tomasik, ekspertem Wojciechem Szpocińskim, ekspertem Agatą Koziej, uczestnikami wizyty studyjnej z Temi (trzy osoby), koordynatorem gruzińskim Lelą Potshe-rashvili, szefem organizacji partnerskiej Niko Kvashali;

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

Działania zrealizowane w ramach projektu:

1. Rekrutacja uczestników staży i szkolenia „Ekonomia społeczna w praktyce”; Analiza potrzeb. Opracowanie listy zakupów związanych z doposażeniem pracowni. Podział zadań między partnerów. Gremi, Gruzja
2. Doposażenie ośrodka prowadzonego przez TEMI. Zamówienie i zakup sprzętu, transport do Gruzji
3. Otwarcie pracowni warsztatowej; instalacja sprzętu. Szkolenie technologiczne. Gremi, Gruzja
4. Job-shadowing i kurs menedżerski (instruktorsko/trenerski) dla kadry ośrodka w Gruzji, program menadżerski. Płużnica, Bydgoszcz, Drzonowo, Polska
5. Event promocyjny i udział w targach żywności ekologicznej, Tbilisi, Gruzja
6. Konferencja podsumowująca w formule eventu promocyjnego i tow. pikniku eko. Około 50 osób: urzędnicy lokalni, NGO, przedsiębiorcy, lokalna społ. Promocja wytworzonych produktów, nawiązywanie kontaktów biznesowych, integracja społ, Gremi, Gruzja
7. Monitoring i ewaluacja, Polska/Gruzja

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

Ocena realizacji działań:

1. Zarządzanie finansami

Projekt realizowano zgodnie z założonym budżetem. Wykonanie budżetu było zgodne z zaleceniami grantodawcy (właściwy poziom wkładu własnego – wkład osobowy i rzeczowy, właściwy poziom wydatków na administrację). Przesunięcia środków między działaniami wykonywano zgodnie z zasadami określonymi w umowie z grantodawcą. Wydatki były poprzedzone analizą rynku (informacje: koordynatorzy projektu), dzięki dużemu zaangażowaniu koordynatorów udało się uzyskać m.in. prestiżową salę w hotelu Marriott na event promocyjny w Tbilisi (wkład własny).

Najważniejsze zmiany w wydatkach wobec założonego budżetu: część sprzętu do przetwórstwa owoców została, na prośbę beneficjenta zastąpiona zbiornikami na wodę pitną (2000, 2300, 3400 litrów) . Zmiany dokonano w porozumieniu z grantodawcą. Zdjęcia zbiorników są włączone do dokumentacji projektu.

Wysoko należy ocenić decyzje dotyczące wydatków, które są korzystne dla beneficjenta. Na przykład zamiast wynajęcia naczyń na event promocyjny naczynia te zostały kupione (częściowo w Polsce, co pozwoliło obniżyć koszty) i były wykorzystywane także w innych akcjach promocyjnych beneficjenta (np. wystawa produktów żywnościowych towarzysząca konferencji podsumowującej projekt w TEMI). Taką praktykę należy ocenić wysoko, zwracając równocześnie uwagę, że wymaga ona znacznie większego zaangażowania i wysiłku od kadry projektu. Koszt wynajęcia naczyń w hotelu w Tbilisi byłby porównywalny z wydatkami na ich zakup w Polsce i Gruzji. Założenie maksymalnej efektywności towarzyszyło całemu projektowi.

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

2. Zmiany harmonogramu

Zmiany harmonogramu dotyczyły przede wszystkim początkowych działań – w związku z sytuacją na Ukrainie (zagrożenie atakiem terrorystycznym na samoloty przelatujące nad terytorium UKR) część szkoleniowców poprosiła o zmianę terminu wydarzenia. Argumentacja ta, początkowo traktowana przez kadre projektu jako niepoważna, wkrótce okazała się tragicznie trafna gdy doszło do zestrzelenia pasażerskiego samolotu malezyjskich linii lotniczych nad UKR. Po tym wydarzeniu zmieniono trasy samolotów pasażerskich i przeloty do Gruzji odbywały się już bez żadnych ograniczeń.

Pozostałe działania były realizowane zgodnie z harmonogramem. Niewielkie odchylenia od pierwotnie zaplanowanych dat nie miały wpływu na realizację projektu.

3. Stopień realizacji celów

W projekcie założono realizację następujących celów szczegółowych.

1. Wsparcie produkcji w modelu przedsiębiorczości społecznej aktywizującej niepełnosprawnych na wsi poprzez wdrożenie pełnych cykli produkcyjnych dla 5 produktów lokalnych w ośrodku TEMI

- Ocena: Cel zrealizowany. Po analizie rynkowej opracowanej dla pięciu produktów do produkcji wybrano pięć produktów: - musztardę w różnych smakach; - sosy do mięs „czerwone” robione z tarniny, głogu i owoców lokalnych odmian dzikich krzewów; - naturalny krem sos orzechowy („crunchy” - z fragmentami orzechów); pesto ziołowe z kolendry, tymianku, bazylii; chutneye (wytrawne sosy) do mięs.

Produkty odznaczają się wysoką jakością, zwraca uwagę ładny design (wytworzony w ramach projektu) i wysoka jakość opakowań (słoiki typu weck).

Produkcja jest prowadzona przez podopiecznych i kadre ośrodka. W malowanie etykiet i słoików są zaangażowani niepełnosprawni upośledzeni w największym stopniu i dzieci, co jest elementem procesu rehabilitacyjnego. Są dystrybuowane podczas

eventów promocyjnych, kanał dystrybucji wśród turystów wymaga dalszego wsparcia / rozszerzenia oferty TEMI

2. Rozszerzenie i utrwalenie oferty aktywizacji społeczno -zawodowej i rehabilitacji dla mieszkańców TEMI, dzięki udziałowi w procesie produkcyjnym wyrobów regionalnych

Cel zrealizowany w pełni. Podopieczni ośrodka w TEMI uczestniczą w procesie produkcji zarówno środków spożywczych, jak opakowań. Ich wytwarzanie stanowi też element terapii zajęciowej prowadzonej przez wolontariuszy w TEMI. Poprawiło to jakość rehabilitacji prowadzonej w ośrodku i rozszerzyło jej zakres o zadania prowadzone w formule warsztatów terapii zajęciowej.

3. Zwiększenie stabilności finansowej ośrodka TEMI dzięki sprzedaży produktów; Dostosowanie produkcji ośrodka TEMI pod kątem rynku zbytu i popytu

Cel zrealizowany częściowo. Wdrożono do produkcji pięć nowych produktów regionalnych. Równocześnie konieczne są dalsze działania które pozwolą TEMI na osiągnięcie pełnej niezależności finansowej. Do tych działań należy przede wszystkim ustanowienie stabilnej sieci stałej dystrybucji. Pozytywnie natomiast należy ocenić wybór produktów dokonany z pomocą ekspertów, jako posiadających duży potencjał rynkowy.

4. Wsparcie programowe pomocowej organizacji pozarządowej na gruzińskiej wsi oraz podniesienie kompetencji zarządczych, merytorycznych, terapeutycznych jej kadr i liderów

Cel zrealizowany w pełni. Kadry ośrodka uczestniczyły w wizycie studyjnej w Polsce, gdzie uczestniczyły zarówno w szkoleniach dla terapeutów, jak w szkoleniach dotyczących zarządzania – obejmujących przede wszystkim budowę produktu regionalnego. Program szkoleń znajduje się w materiałach projektowych. Pozyskana wiedza została zinternalizowana, na co wskazują rozmowy z uczestnikami wyjazdu szkoleniowego do Polski.

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

5. Ograniczanie izolacji i zwiększanie integracji społecznej podopiecznych

Cel osiągnięty w zakresie założonym w projekcie – podopieczni ośrodka uczestniczyli m.in. w otwartych spotkaniach w Tbilisi, dwie rehabilitowane społecznie osoby przyjechały na wizytę studyjną do Polski. Równocześnie pełna integracja i ograniczenie izolacji wymaga dalszych intensywnych działań ze strony TEMI, co mieści się zresztą w jej działalności statutowej.

Realizacja celu ogólnego projektu:

Celem ogólnym projektu było opracowanie modelu zwiększenia stabilności finansowej instytucji zajmujących się osobami niepełnosprawnymi i pochodzącymi z grup defaworyzowanych w regionie Kachetii w Gruzji oraz zwiększenie ich aktywności zawodowej i społecznej poprzez urynkowanie produkcji lokalnej, uzupełnienie cyklu produkcyjnego, wymianę doświadczeń z polskimi organizacjami w kwestii prowadzenia przedsiębiorczości społecznej, modeli sprzedaży produktów regionalnych oraz technik marketingowych.

Cel został zrealizowany w pełni. Z doświadczeń wypracowanych w ramach projektu korzystają inne organizacje pozarządowe np. Life Line Gurjaani, prowadząca działania na rzecz osób o podobnym profilu, ale w innym modelu (opieka dzienna, nie prowadzi ośrodka całodobowego).

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

Stopień realizacji rezultatów

Podczas opracowania projektu założono osiągnięcie następujących rezultatów:

1. **5 opracowanych i wdrożonych cykli produkcyjnych umożliwi beneficjentowi produkcję wysokiej jakości produktów**

Rezultat osiągnięty. Rozpoczęto wytwarzanie unikalnych, niedostępnych na gruzińskim rynku produktów. Do produkcji wdrożono – kilka rodzajów chutney (wytrawnych sosów do mięsa), galaretki (jelly) z czerwonych owoców (tarnina, głóg), sosy orzechowe (z orzechów laskowych); pesto ze świeżych ziół (Temi dysponuje własną, ekologiczną produkcją); musztardy. Wymienione produkty mają duży potencjał rynkowy ze względu na zmieniający się model konsumpcji w Gruzji. Produkty mają wysoką jakość – dobrze się przechowują, są smaczne, ładnie opakowane. Z informacji od uczestników projektu wynika, że ich wybór poprzedzono testami, a produkty które na którymś etapie nie spełniały kryteriów rynkowych usunięto z listy wytwarzanych w TEMI.

2. **5 opracowanych strategii marketingowych umożliwi wzrost wartości rynkowej produkowanych przez nich wyrobów, dostosowanie produktów pod kątem rynku zbytu, zwiększenie liczby sprzedanych produktów**

Rezultat osiągnięty. Strategie marketingowe znajdują się w materiałach projektu. Zawierają zalecenia dotyczące ceny w oparciu o sytuację na rynku gruzińskim. Jakość materiałów należy ocenić jako wysoką.

3. **Zwiększenie zainteresowania potencjalnych klientów. Pozyskanie klientów/sponsorów wśród przedsiębiorców dzięki działaniom promującym działalność ośrodka**

Rezultat zrealizowany. Formuła działalności w oparciu o model przedsiębiorczości społecznej cieszy się dużym zainteresowaniem klientów. Bardzo du-

żym zainteresowaniem biznesu i potencjalnych donorów (partnerów instytucjonalnych) cieszyły się też oba eventy związane ze sprzedażą produktów regionalnych – event promocyjny w Tbilisi i konferencja zamykająca projekt w TEMI. Podczas obu wydarzeń uzyskano kilkaset USD dochodu ze sprzedaży produktów (800 USD podczas pierwszego, 300 USD podczas drugiego wydarzenia).

4. Organizacja 2 eventów promocyjnych w Tbilisi i Gremi oraz udział w targach żywności ekologicznej

Rezultat osiągnięty. Oba eventy promocyjne cieszyły się dużym zainteresowaniem (relatywnie wysoki dochód). Z punktu widzenia organizacji istotny był dobór gości podczas eventu promocyjnego w Tbilisi – zwracała uwagę obecność polskiego ambasadora, ambasadora Japonii, przedstawicieli US AID, najważniejszych organizacji pomocowych w Gruzji (np. EuroAsiaFoundation).

Ponadto przedstawiciele TEMI prezentowali swoje produkty podczas targów żywności ekologicznej w Miluticach, w Czechach gdzie wszystkie produkty zostały sprzedane.

5. Przeszkolenie kadry/trenerów w zakresie rozwoju przedsiębiorczości społecznej/produktów lokalnych/ metodyki rehabilitacji: spójny ściśle praktyczny cykl szkoleniowo-warsztatowy w Gruzji i Polsce

Rezultat osiągnięty. Programy szkoleń i dokumentacja fotograficzna znajdują się w materiałach projektowych. Szkoleniowcy wysoko oceniają zaangażowanie osób uczestniczących w programie szkoleniowym.

6. Wyższa aktywności zawodowa i społeczna i efektywniejsza rehabilitacja mieszkańców ośrodka dzięki udziałowi w procesie produkcji i sprzedaży wytwarzanych wyrobów

Rezultat osiągnięty. Wytwarzanie produktów i ich opakowań opracowanych w trakcie projektu zostało włączone do procesu rehabilitacji społecznej podopiecznych ośrodka. W procesie wytwarzania opakowań uczestniczy ok. 12 osób, przy czym dwie pełnią funkcję instruktorów, co jest elementem procesu ich rehabilitacji społecznej.

7. Nawiązanie komunikacji między grupami de-faworyzowanymi a społeczeństwem, zwłaszcza w skali lokalnej; Zmniejszenie izolacji osób społecznie wykluczonych

Rezultat osiągnięty częściowo, w zakresie możliwym do osiągnięcia w projekcie, wymaga dalszej intensywnej pracy ze strony TEMI – co zresztą mieści się w działalności statutowej organizacji. Liczba nawiązanych interakcji ze społecznością lokalną została zwiększona m.in. dzięki kupowaniu lokalnych produktów oraz publicznej prezentacji osiągnięć (wytwórczości) TEMI.

Ocena ankiet ewaluacyjnych

Ankiety prowadzono anonimowo, korzystając z formularza elektronicznego po części szkoleniowej w Polsce. Uzyskano bardzo wysokie rezultaty – żadna z odpowiedzi nie wykroczyła poza ocenę „bardzo dobrą” i „doskonałą” zarówno w odniesieniu do osobistych korzyści płynących z programu (znaczenie dla rozwoju osobistego), jak korzyści dla organizacji.

Równocześnie jednak, wobec braku jakichkolwiek merytorycznych uwag należy zastanowić się, czy w grupie nie mającej doświadczenia z narzędziami ewaluacyjnymi ta metoda oceny spełnia jeszcze swoją funkcję. W ocenie ewaluatora uczestnicy wykorzystali okazję by podziękować organizatorom wyjazdu studyjnego, a nie by oceniać ich wysiłki. Niniejszy raport ewaluacyjny opiera się więc głównie na rozmowach z kadrą i uczestnikami programu, po stronie polskiej i gruzińskiej.

Niespodziewane trudności i korzyści

Uczestnicy projektu zwracają uwagę na dodatkowe korzyści wynikające z komplementarności prowadzonych działań z innymi programami prowadzonymi w regionie Kachetii. Przede wszystkim, w dużą część działań promocyjnych i w wyjazd studyjny do Polski zaangażowani byli przedstawiciele organizacji Life Line z Gurjaani, co poprawia dialog między organizacjami zaangażowanymi w proces opieki nad osobami upośledzonymi umysłowo w regionie.

Nie znaczy to, oczywiście, że obyło się bez problemów. Pojawiały się one przede wszystkim na etapie wytwarzania produktów spożywczych – część z nich okazała się nieatrakcyjna rynkowo. Osoby odpowiedzialne w TEMI za gotowanie trudno było przekonać do przygotowania produktów bardziej innowacyjnych, różniących się od tradycyjnych, znanych „od zawsze” przepisów. Punktem przełomowym w tej kwestii okazał się event promocyjny w Tbilisi, gdzie wszystkie zalecane przez ekspertów produkty zostały wyprzedane, natomiast tradycyjne sosy z bakłazana, dżemy, sosy tkamali i churchkvela nie cieszyły się zainteresowaniem klientów. Większość z nich ma bowiem dostęp do takich tradycyjnych produktów w domu, u babci lub u mamy, nie ma więc problemów by je kupować (można je traktować jako zakupy charytatywne, jednak celem projektu było wytworzenie produktów o wysokim potencjale rynkowym, niezależnym od motywacji „pomocowych”).

Podobnie trudno było przekonać kadrę TEMI, że wino na rynku gruzińskim nie ma wysokiego potencjału rynkowego (ze względu na bardzo dużą konkurencję, wysoką cenę produktów ekologicznych, brak rynku wewnętrznego – w regionie każdy ma własne, domowe wino).

Ostatecznie ten problem eksperci rozwiązyali tłumacząc, że produkcja regionalnych środków spożywczych jest wobec wina komplementarna, nie da się prowadzić degu-

stacji wina bez eleganckich przystawek. I znowu – to teoretyczne założenie potwierdziło się podczas eventu promocyjnego w Tbilisi.

Zalecenia

1. Ustanowienie stabilnej sieci stałej dystrybucji produktów wytwarzanych w TEMI – rozszerzenie jej szczególnie o działania adresowane do turystów. Korzystne dla TEMI, ze względu na unikalne usytuowanie organizacji w pobliżu jednej z największych atrakcji turystycznych regionu, byłoby tworzenie pełnego produktu turystycznego adresowanego do turystów niezorganizowanych: przyjeżdżających do Gremi na rowerach, pieszo, autostopem lub innym własnym środkiem transportu. Elementem tego produktu powinna być, obok produktów regionalnych, także możliwość noclegu lub możliwość spróbowania produktów regionalnych we własnej restauracji – nawet sezonowej. W pobliżu takiej oferty dla turystów nie ma.

2. Istotny potencjał ma współpraca organizacji pozarządowych o celach społecznych. Rozwój działań w modelu przedsiębiorczości społecznej to kierunek oczywisty w sytuacji organizacji pozarządowych prowadzących działalność społeczną w Gruzji – ze względu na znaczne niedofinansowanie bieżącej działalności i pracę w bardzo trudnych warunkach lokalowych. Ważne, by organizacje nie konkurowały ze sobą o szczupły rynek / zainteresowanie osób i instytucji gotowych zaangażować się społecznie, ale by współpracowały ze sobą. Taką szansą może być np. wytwarzanie opakowań drewnianych w Life Line do produktów żywnościowych produkowanych przez TEMI. Pozwoli to np. na tworzenie wspólnych eventów promocyjnych (obniżenie kosztów), zaangażowanie samorządu, tworzenie klastru współpracujących ze sobą instytucji, wymienianie się zasobami i doświadczeniami. Taka współpraca jest czymś nowym w Gruzji, gdzie wymiana doświadczeń nie wychodzi z reguły poza wspólne uczestnictwo w konferencjach i wyjazdach studyjnych.

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

3. Dalszego wsparcia może wymagać kadra stała TEMI. Należy rozważyć możliwość wsparcia kadry organizacji poprzez zaproszenie jej na staże – w tym zawodowe do restauracji lub firm wytwarzających produkty regionalne. Innym możliwym do wykorzystania modelem jest zaproszenie do TEMI trenera / wolontariusza który zaangażuje się w nadzór nad wytwarzanymi produktami oraz zakupy materiałów / produktów / opakowań odpowiedniej jakości.

Polish aid

The Project co-financed by the Polish development cooperation programme of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The publication expresses exclusively the views of the author and cannot be identified with the official stance of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland